

SOSYAL POLİTİKA VE ALTERNATİF TOPLUM MODELİ ARAYIŞLARI: TEMEL GELİR ÖNERİSİNİN ÜTOPYA KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE OKUNMASI

Ayten Davutoğlu
Kocaeli Üniversitesi

ÖZET

İçinde yaşadığımız çalışma toplumunun mevcut haliyle sürdürülemez olduğuna dair görüşler giderek daha fazla kişi tarafından ve daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Ücretli işi hayatın merkezine yerleştiren ve yaşamın tüm alanlarını bu tanım üzerinden metalaştıran toplumsal sistemlerin bir krize sürüklenmesi de daha radikal sosyal değişimlerin gerekli olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu değişim arzusu, toplumun büyük çoğunluğunun maruz kaldığı çalışma ve gelir arasındaki karşılıklı ve bağımlı ilişkinin çözülmesini sağlayacak bir arayışın varlığına işaret eder. Bu arayışlar bağlamında 20.yüzyılın çalışma paradigması yerini çalışmanın tek mutlak gerçek olmadığı “alternatif” toplum modelleri tartışmalarına bırakmaktadır. Bu alternatif modellerden, bir başka deyişle “ütopya”lardan biri de temel gelirdir. Bütüncül bir yöntem olarak ütopya; var olanın sistematik biçimde yapı-bozumunu yapar ve alternatif modelleri aynı sistematik içinde düşünmeyi gerektirir ki bu temel gelir ile ütopya arasındaki en temel ortak ilişki noktasıdır.

Tarih boyunca Thomas More’un Ütopya’sından, Campanella’nın Güneş Ülkesi’ne ve Le Guin’in Mülksüzler’ine dek pek çok ütopya, alternatif toplum arayışlarının beyhude olduğu şeklindeki telkinlere başkaldırıya götüren bir işlevi yerine getirmişlerdir. Bu bağlamda tüm ütopyalar da olduğu gibi, temel gelir önerisi de var olan sistemin eleştirisi ile birlikte devrimci bir gelecek üretme çabası olarak görülebilir. Hiç kuşkusuz, olması gerekene dair söz söyleyen sosyal politika kürsüleri bu üretimin yapacağı yerlerin başında gelmektedir.

Bu tebliğde sosyal politikanın ne pahasına olursa olsun ücretli iş ve çalışma toplumunun devamından yana olan mantık karşısında daha eşit, daha özgür ve daha adil bir toplum ideali için sunduğu “temel gelir” önerisi, insanlığın geleceğini ütopya çerçevesinden üretmenin bir yolu olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde ütopya kavramının sosyal politika alanındaki işlevi üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde çalışma toplumunun mevcut haliyle sürdürülebilirliği sorgulanacak ve son olarak çalışma toplumunu dönüştürebilecek bir araç olarak temel gelire ilişkin tartışmalara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: ütopya, çalışma toplumu, temel gelir, sosyal politika

ABSTRACT

The argument that the workfare is no more sustainable with its current form has gained a strong voice among more people. That the social systems centralize paid work and define all life areas accordingly are in crisis can also be understood as an indicator of a need for some radical social changes.

This strong need for change signalizes the existence of a quest that would provide a resolution of the mutual dependency between work and income that the majority of the society is exposed to. Within this context, 20th century work paradigm has left its place to the discussions of alternative society models where workfare would not be the absolute reality. One of these alternatives or utopias in other words is basic income. That utopia as a holistic method deconstructs status quo and requires thinking alternative models systematically is the key link between basic income and utopia.

Throughout the history from Thomas More's Utopia, Campanella's City of the Sun to Le Guin's The Dispossessed a lot of utopias have functioned as an insurrection against the teaching that being in a search for alternative society is in vain. Basic income like all other utopias can be seen as a criticism of the current system and an effort to produce a revolutionary future. It is no doubt that normative social politics is one of the leading areas this production can be realized.

In this paper, basic income is evaluated as a utopian suggestion for a more free, more just and more equal society against the idea that workfare should be sustained at all costs.

In the first part of this paper the function of the concept of utopia in social politics will be given. In the second part sustainability of the workfare society in its present state will be questioned and in the last section there will be arguments that basic income can be an instrument to transform workfare society.

Keywords: utopia, workfare, alternative society, basic income, social politics

GİRİŞ

Çalışan insan çağının sonuna geliyoruz. Çalışmadan bağımsız bir yaşamın özleminin dile getirilişi aynı zamanda bu. Yüzyılın ortasında bir dünya savaşı ve büyük bunalımı yaşamış olan dünya çalışma hakkından ve tam istihdamdan bahsediyorken bugün yani yeni bir yüzyılın henüz başındayken iş olmadan hayatta kalmanın imkânsızlaştığı bir sürece tanıklık etmekteyiz. 21. yüzyıl insanı çalışmayı insan varlığının biricik amacı ve merkezi haline getiren bir çalışma modelini daha ne kadar süre devam ettirebilecektir sorusu modern toplumun büyük oranda çalışma piyasası tarafından belirlendiği gerçeğinin de artık temelden sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır¹. Neoliberal teorinin piyasayı sosyal hayatın tam ortasında bir yere konumlandırarak kavramsallaştırmasının yarattığı bu durumun sona ermesi kaçınılmaz görünmektedir².

Bu noktada gündeme gelen alternatiflerden biri de temel gelir önerisidir. Aynı zamanda temel gelir önerisi en fazla "ütopik" olarak nitelenen sosyal politika önerilerin başında gelmektedir. Bu nitelemenin en önemli nedeni ütopyanın imkansız görünen önerilere dair çağrışımıyla ilgilidir ve bu bağlamda temel gelir önerisi de uygulanabilirliği olanaksız görüldüğü için ütopya kategorisinde değerlendirilmektedir. Oysa ütopyalar; öncelikle mevcut sistemlerin eleştirisini yapar, daha sonraki aşamada ise alternatif modellerin içeriğine ve nasıl hayata geçirileceğine dair detaylı çözüm önerileri getirirler. Bu bakımdan temel gelirin ütop-

¹ Guy Standing, Global Labour Flexibility : Seeking Distributive Justice.Gordonville, VA, USA: St. Martin's Press, 1999. s 338.

² Marjorie DeVault, L. (Editor), People at Work : Life, Power, and Social Inclusion in The New Economy,New York, USA: NYU Press, 2008,s. 290.

ya çerçevesinden okunması, bu öneriyi çalışma toplumunun mevcut halini sorgulayan, onun sürdürülemezliğine ilişkin güçlü savlar ortaya koyan ve alternatif bir toplum yaratma çabası olarak ele almayı gerektirir.

I.ÜTOPYA KAVRAMININ SOSYAL POLİTİKA ALANINDAKİ İŞLEVİ

Ütopya hem hiçbir yerdir hem de iyi bir yerdir. Mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak: ütopyanın kelime anlamıyla özü budur³. Bu açıdan bakıldığında ütopya bir tür hayal gibidir ama ütopya sadece bununla sınırlı kalsaydı Thomas More tarafından keşfedildiği 1516'dan beri her yerde ve her zamanda kendisini yeniden ve yeniden ifade eden uzun soluklu bir felsefe ya da zihinsel okuma olamazdı. Ütopyayı arzu ve umuda ilişkin diğer toplumsal ve siyasal felsefelerin ötesine taşıyan, hiç kuşkusuz onun insanlığın durumu üzerine akıl yürütmede çok farklı olanaklar sağlayan bir harita sunmasıdır⁴.

Ütopya tarihsel bir kavram olarak imkânsız görülen toplumsal değişim tasarılarına göndermede bulunur. Bu türden toplumsal değişim tasarılarının hayata geçirilmesinin imkânsızlığına vurgu yapmakta kullanılan ütopya(lar) aslında mevcut bilişsel ve somut yapıların dönüşümlere "şimdilik" hazır olmaması nedeniyle olanak dışı diye algılanırlar. Ancak kurulu sistemlerin ve yapıların işlevselliklerini yitirmeye başladığının açıkça ortaya çıktığı anlarda ütopya bize kim olduğumuz, nasıl bir dünya istediğimiz ve verili durumun yeterli bulup bulmamamızla ilgili sorular sormayı hatırlatır.

Tarih boyunca Platon'un Devlet'inden, Thomas More'un Ütopya'sına, Campanella'nın Güneş Ülkesi'nden Le Guin'in Mülksüzler'ine dek pek çok ütopya bizi, bugünün ötesinde yaşam alternatiflerinin hayalden ibaret ve alternatif toplum arayışlarının beyhude olduğu şeklindeki telkinlere başkaldırıya götüren bir işlevi yerine getirmişlerdir. Ütopyanın bu başkaldırı işlevini Mannheim şöyle nitelendirmektedir: "Ütopyayı tanımlayan şey onun dönüştürücü işlevidir: ütopya hayata geçirildiğinde mevcut düzeni kısmen ya da tamamen parçalama eğiliminde olandır."⁵ Hiç kuşkusuz Mannheim'in dile getirdiği bu parçalama eğiliminin yol açacağı mevcut sistemdeki altüst oluş öncelikle eleştirel ve sorgulayıcı bir yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıkabilecektir.

Andrea Gorz'un ütopyalarla ilgili çizdiği çerçeve de Mannheim'in tespitine paralel olarak ütopyaların toplumsal analizin ve toplumsal eleştirinin hizmetinde olduğudur. Ütopyalar; var olan ilişki durumlarından uzaklaşarak ne yapabiliriz ve ne yapmamız gerekir sorularının ışığında şu an ne yaptığımıza bakmamızı sağlayan düşünce biçimleridir.⁶ Öyleyse neyin eksik olduğunu anlamak ve anlatmak için öncelikle var olanın ne olduğunun ve daha sonra yolunda gitmeyen ne olduğunun eleştirel düşünerek farkına varmak gerekir.

Tam da bu noktada sözünü ettiğimiz eleştirel ve sorgulayıcı bakışın en çok gerçekleşmesi gereken yer sosyal politika alanıdır. Çünkü eğer ütopya bütüncül bir yöntem olarak; başka bir dünyayı hayal edebilmek için önce var olanın sistematik biçimde yapı-bozumunu

³ Krishan Kumar, Ütopyacılık,İmge,1999 s.9.

⁴ Krishan Kumar, a.g.e. s. 35.

⁵ Ruth Levitas,Introduction:The Elusive Idea Of Utopia, History of The Human Sciences Vol. 16/1 2003 SAGE Publications s. 1-10.

⁶ Andrea Gorz, Reclaiming Work:Beyond The Wage Based Society, Cambridge ,1999.

daha sonra ise alternatif modelleri aynı sistematiklikle düşünmeyi gerektiriyorsa bu onu olana değil olması gerekene dair söz söyleyen normatif sosyal politikayla direk ilişkili hale getirir. Öyle ki Ernest Bloch'un dediği gibi ütopya ezoteriye kapılmadan ve sınıf çatışmasından dikkati dağıtmadan geleceği üretmenin bir yöntemi⁷ ise bu yöntemi ilk kullanması gerekenin hem akademik bir disiplin hem de politik uygulama olarak sosyal politikacıların görevi olduğunu iddia etmek çok da yanlış olmayacaktır.

Ütopyanın bir diğer fonksiyonu statükonun korunmasından yana olan güçlere karşı yapılan mücadelenin sembolü olmasıdır. Toplumdaki herhangi bir dönüşüm öncelikle farklı biçimde düşünme ve hissetme kapasitesini gerektirir. Öte yandan statükonun devamından yana olan güçler bu dönüşümün gerçekleşmemesi adına insanların farklı düşünmemeleri ve hissetmemeleri için var güçleriyle çalışırlar⁸. Yaşadığımız Sefalet kitabında Andrea Gorz bu baskıyı tanımlarken egemen güçlerin “*kamuoyu henüz başka bir söylemi duyma olgunluğunda değil; çalışmanın hayatımızın merkezinde yer almadığı bir yaşam talebi ve beklentisi henüz insanlarda yok*” argümanlarını desteklemek için kamuoyu yoklamalarını kullandığını söylemektedir. Gorz bu durumu çoğunluğun yerkürenin düz olduğuna inandığı bir toplumda sırf bu nedenle bu inancın aksini gösteren kanıtların gizlenmesine benzettir. Bu durumun yanlışlığına işaret eden yazar, önemli olanın halkın dönüşümlere hazır olup olmaması değil, başka bir toplum tasavvurunun *nasıl* gerçekleştirileceğine odaklanılması olduğuna işaret etmektedir.

Özetle, ütopyalar farklı içerikleri olmasına rağmen bu ayrı içeriklerinin ortak vurgusu, çözülmesi gereken bir sorunun tanımlanması ve bu soruna bir dizi çözümün önerilmesini son olarak da bu önerilerin test edilmesini sağlamaktır⁹. Bu vurgu sosyal politikanın “politika”nın içeriği ile benzerlik göstermektedir. Politika kavramı da ancak değişime vurgu yaptığı noktada anlam kazanır¹⁰. Bu açıdan bakıldığında sosyal politikanın tanımında da ütopya gibi toplumsal sorunların tanımlanması ve çözüm önerileri geliştirilmesi yer alır.

II. ÇALIŞMA TOPLUMUNUN MEVCUT HALİYLE SÜRDÜRÜLEMEZLİĞİ

Ütopya insanları sosyal süreçlerin birbirleriyle ilişkilerini eleştirel biçimde düşünmeye sevk edebilme kapasitesine sahiptir. Bu eleştirel çerçevede ütopyaların başkaldırdıkları olgulara daha yakından bakmak gerekir. Bu bağlamda içinde yaşadığımız zamanın tanımlanması gereken en önemli sorunlarının başında **çalışma toplumunun mutlaklaştırılması gelmektedir.**

Bunun için öncelikle bugün yaşadıklarımızı en yaygın anlatımıyla *çalışmayana ek-mek yok* mantığını sorgulamak gerekir anlayışından yola çıkarak çalışma toplumunun ya da “workfare” in niçin sürdürülemez olduğuna bakmak gerekir.

A.Çalışma Toplumu: Sosyal Haklar ve Sosyal Adalet Sorunu

“Sosyal haklar -belirli bir dönemden itibaren- toplumun güçsüz kesimlerinin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmeleri için devletin doğrudan edimlerde bulunması şeklinde

⁷ Akt.Ruth Levitas, Looking For the Blue,The Necessity Of Utopia, Journal of Political Ideologies, Volume 12- 3, 2007, s 289 – 306.

⁸ Andrea Gorz,a.g.e

⁹ Frederick Jameson,Ütopya Denen Arzu, Çev.Ferit Burak Aydar, Metis Eleştiri,2009 İstanbul,s.29.

¹⁰ Richard Titmus,Social Policy:An Introduction,“What is Social Policy”,1974,s. 23.

olumlu müdahalesiyle gerçekleştirilebilen ve toplumsal eşitlik amacına yöneltilmiş haklar” olarak tanımlanabilir¹¹. Sosyal devlet ilkesi uyarınca anayasal koruma altına alınan sosyal hakların en önemli niteliklerinden biri de emeğin tam olarak metalaşmasının engellenmesi ve böylece bireyin piyasa güçlerinden özgürleştirilerek koruma altına alınmasıdır¹². Bu bakımdan sosyal hakların en belirgin özelliği bu hakların sosyal adaletsizliğin giderilmesi için uygulamada olmalarıdır. Adil bir toplumdan söz ettiğimizde sosyal güvenliğin yaygınlaştırıldığı, toplumun en dezavantajlı grubu ile diğerleri arasında sosyal güvenlik bakımından farkın en aza indirildiği bir toplumdan söz ettiğimizi bir kez daha hatırlatmak gerekir¹³. Bir başka deyişle sosyal adalet ancak toplumun tüm kesimlerinin toplumsal olarak üretilmiş refahtan pay almasıyla sağlanabilir. Tanör sivil ve siyasi hakların gerçekleştirilebilmesinin önkoşulunun sosyal haklar olduğuna işaret etmektedir¹⁴. Buğra’ya göre de herkesin içinde yaşadığı topluma, o toplumun eşit bir ferdi olarak katılmasını sağlayan şey, istihdam olanaklarının ötesinde sivil, siyasi ve sosyal haklar bütünüdür¹⁵.

Bu hakların varlığından söz edebilmek için, onların hayata geçirilebilmesini olanaklı kılan somut araçların var olması gerekir.¹⁶ *Real Freedom For All* kitabında Van Parijs de bir toplumda var olan gerçek özgürlüğü üç temel prensibin ve koşulun varlığına bağlamaktadır: Birincisi, çok iyi kurulmuş bir haklar sistemi (sosyal güvenlik), ikincisi insanların kendilerinin sahibi olmaları ve en önemlisi de insanların istediklerini yapabileceği olanakları olmasıdır. Bu koşullardan ilki olan güvenlik kavramı hakların yapısallığı anlamına gelirken, insanların kendilerine sahip olmaları otonomi ve son koşul da istediklerini yapabilmek için ihtiyaç duydukları somut araçlara sahip olmalarıdır¹⁷. Bu üç koşulun bir arada mevcudiyeti gerçek özgürlüğün varlığını gösterir.

Gerçekten özgür bir toplumda insanların istediklerini yapabilmek için gereken araçlara sahip olma önkoşulu varsa, gelir dağılımı eşitsizliği gerçek özgürlüğün önündeki en büyük engellerden biridir. Bir başka deyişle gerçekten özgür bir toplum sosyal adalet ilkesinin işlediği toplumdur. Tersinden bir okumayla ise bir toplumda özgürlüklerini kullanmak için gereken kaynaklardan yoksun olan bireylerin varlığı durumunda gerçek anlamda sosyal adaletten bahsetmek olası görünmemektedir.

Çalışmanın sosyal güvence için önkoşul olduğu ve norm haline geldiği bir toplumda ise sosyal adalet yanılısamadan öteye geçmemektedir. Bugüne dek sosyal hakların daha doğru bir ifadeyle sosyo-ekonomik hakların insan haklarının bir parçası olarak hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır¹⁸ çünkü sosyal hakların sınırlarını belirleyen şey ekonominin kendisi

¹¹ İbrahim Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, İstanbul Alfa 1994,s.252.

¹² Tülay Arın, Sosyal Hakların Emekgücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri, Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği, İstanbul: TMMOB Yay.6-7-8 Ekim 1997.

¹³ Guy Standing, a.g.e.

¹⁴ Bülent Tanör, Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar, May Yayınları,1978 İstanbul.

¹⁵ Ayşe Buğra, Radikal, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=999902&Date=07.01.2011&CategoryID=42>

¹⁶ Ahmet İnsel, Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen’in Etik İktisat Önerisi, Toplum ve Bilim 86, Güz 2000.

¹⁷ Philippe Van Parijs, Real Freedom For All:What (if anything) Can Justify Capitalism,Oxford, Oxford University Press,1995.

¹⁸ Meryem Koray, Büyüyen Yoksulluk –Yoksulluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, s. 42, Mart 2010.

olmuştur¹⁹. Ekonominin sosyal hakların sınırlarını çizdiği bir toplumda, emeğin metalaştırılmaması anlamında sosyal adaletin sağlanması da mümkün değildir.

Çalışma toplumunda insanlığın bilişsel dünyasını şekillendiren baskın anlayış; reçete edilen normlar dışında kalarak, çalışma ahlak ve etik değerlerine uygun davranmayanların damgalanması ve dışlanmasıdır²⁰. İnsan refahının hatta hayatta kalmasının ücret karşılığı istihdama bağlı olması durumunda bu var kalış ancak para-piyasa ilişkilerine göre mümkün olur ki bu durumda piyasaya dahil olmak zorunluluğu var olmanın biricik koşulu haline gelir²¹. Böylece çalışma toplumu yaşamın merkezine yerleştirilen *çalışıyorsan varsın* yasası bütün vaat edilen hak, adalet, güvenlik gibi kavramların da içeriğini boşaltmış olur. Oysa herkesin içinde yaşadığı topluma toplumun eşit bir bireyi olarak katılmasını sağlayan şey istihdam olanaklarının ötesinde sivil, siyasi ve sosyal haklar bütünü olduğu görülmelidir²².

Giderek artan sayıda insanın emek piyasası dışına itilmeleri –işsizlik- aslında direk olarak sosyal haklara işaret eder²³. Bu açıdan bakıldığında çalışma hayatının dışında kalanlar için piyasadaki bağımsız olarak varlığını sürdürebilmeyi de içerecek şekilde ne sosyal haklardan söz edilebilir ne de özgürlük ve fırsatlara eşit erişim hakkı anlamına gelen sosyal adaletten. Çalışabilecek yaşta olanlar devlete yaslanmak yerine “iyi ya da kötü ücretli bir işte çalışmalıdır”ın ilke haline geldiği bir dünyada da sosyal haklardan iyi ve adil bir toplumdan söz etmek ancak kurgusal edebiyatla sınırlı kalmaktadır.

B.Çalışma Toplumu: Çalışan Yoksullar Sorunu

Sadece emek piyasası ve dolayısıyla toplumun dışında kalanlar değildir sosyal haklardan mahrum kalanlar. Yeni sosyal sorun olarak tanımlanan şey; var olan iş piyasasının ve sosyal güvenlik kurumlarının çalışan insanları dahi yoksulluğa düşmekten koruyamadığının ortaya çıkmasıdır²⁴. Bu durum sistemin sürdürülemezliğinin en güçlü kanıtlarından biri olan çalışan yoksulların ortaya çıkışında somut olarak kendini göstermektedir. Ayşe Buğra'nın aşağıdaki sözleriyle altını çizdiği gerçek de budur.

“.....ulaşılması çok zor bir hedef olan tam istihdamın ulaşılabildiği durum bile ideal olmayabilir. Tam istihdam, insanların aç kalma tehdidi altında veya ekonomi dışı zorlamalarla berbat işlerde çalışmayı kabul ettikleri bir ortamda da gerçekleşebilir. İstihdam oranının çok yüksek olduğu bir yerde dahi, ‘çalışan yoksul’ olgusu çok önemli olabilir”²⁵.

Bugün kapitalizm ne pahasına olursa olsun kar maksimizasyonu anlayışıyla başta yoksulluk olmak üzere toplumsal sorunların çözümü olarak istihdam yaratmayı önceliklemektedir. Ancak genellikle yaratılabilen istihdam düşük ücretli işlerdir ve düşük ücretli işlerin de yoksulluğu gidermediği yani istihdam içindeki düşük ücretli işlerin varlığının yoksulluğun

¹⁹ Naz Çavuşoğlu, The Realization of Social Rights: Current Issues, *Annales* XXXIV, N.51, 2002.

²⁰ Ruth Levitas, Against Work: A Utopian Incursion Into Social Policy, *Critical Social Policy* 21/449, 2001 .

²¹ Tülay Arın, a.g.e.

²² Ayşe Buğra, *Radikal* 30.05.2010 söyleşi.

²³ Michael Opielka, Third Way Politics and Global Crisis The Case of Basic Income, <http://p2pfoundation.net/erişim> tarihi 5.12.2010)

²⁴ Loek Groot and Robert-Jan van der Veen (Ed.) Basic Income on the Agenda Policy Objectives and Political Chances, University of Chicago Press, 2000.

²⁵ <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=999902&Date=07.01.2011&CategoryID=42>

azaltılmasında etkili olmadığı sözcülemi ABD ve İngiltere örneklerine bakılarak görülebilir. Bugün artık ekonomik büyümenin istenen istihdamı yarattığı ve böylelikle çalışan herkesin yoksulluktan kurtulduğu anlayışı geçerli değildir.

Aslında tam da yukarıda sayılan nedenlerle asıl gerçek dışı, ve sözcüğün yaygın kullanılışı ile ütöpik olan şey, tam istihdam toplumunun yaratılması çabalarıdır. Bugün yoksulluğun giderilmesinde kabul edilen temel enstrümanlardan biri ‘iş’ yaratılmasıdır. Uzun süreli işsizler için yeni işler yaratılabilirse işsizlik ortadan kalkacak ve işsizliğin azaltılarak yoksulluk giderilecektir. Zaten bugün kapitalist toplumda işsizlikle savaşmada esas anlayış iş fetişizmidir. Yani bir biçimde herkesin meşgul edilmesidir²⁶. Kapitalizmin ekonomik gelişmeyi sağladığı ve bu gelişmenin daha sonra refah devleti ve gelişmiş demokrasilere yol açtığı argümanı giderek daha fazla sayıda insan tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Çünkü eğer öyleyse piyasanın teknolojiye sınırsız biçimde ayak uydurabilme kapasitesinden dolayı her alanda iş kayıpları yaşanacağı bir gerçektir. Dolayısıyla iş ve gelirin dağıtımında ciddi değişiklikler yaşanması kaçınılmazdır²⁷.

III. TEMEL GELİR TARTIŞMALARI

C.Üçüncü Bir Yol Mu?

Bazılarına göre ücretli işe dayanan sosyal sistemlerin bir krize sürüklenmesi aslında daha radikal sosyal değişimlerin gerekli olduğunun bir göstergesidir²⁸. Toplumun büyük çoğunluğunun maruz kaldığı çalışma ve gelir arasındaki karşılıklı ve bağımlı ilişkinin çözülmesini sağlayacak bir değişimin arayışıdır bu. Bu arayışlar bağlamında 20.yüzyılın çalışma paradigmasının yerini temel gelir tartışmaları almaktadır. Acaba temel gelir kapitalizm ve sosyalizm arasındaki üçüncü yolun kaldırım taşlarından birisi midir? Ya da temel gelir yeni türden bir refah rejiminin matrisi olarak işlev görebilir mi?²⁹ soruları artık daha çok kişi tarafından dile getirilmektedir.

Kimi yazarlara göre tüm toplumun maddi varoluşunu garanti altına almayı amaçlayan bir araç olarak yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahip temel gelir kavramına dair prototip emarelerine ilk kez ilk olarak Thomas More'un *Ütopya* 'sında rastlanabilir. Yine Charles Fourier 18. Yüzyılda, Henry George 19. Yüzyılda ve James Tobin ise 20. Yüzyılda olmak üzere birçok isim çalışmalarında öncü bir temel gelir olarak değerlendirilebilecek öneriler sunmuşlardır³⁰. 1960'lerden sonra ise temel gelir istihdam, işsizlik ve sosyal hak-adalet tartışmaları çerçevesinde yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle refah devletinin en temel iki amacı olan tam istihdam sağlamak ve yoksulluğun azaltılması ile eş zamanlı olarak serbest piyasa ekonomisinin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için gereken ortamı sağlamak noktasında temel gelir tartışmalarının bu denli ilgi çekmesinin başında bu iki amacın yeniden yorumlanması talepleri yatmaktadır³¹. Bunun sosyal politikalar alanında somut anlamı, kapasitelerin ye-

²⁶ Joel Rogers, Philippe van Parijs, Joshua Cohen, - What's Wrong with a Free Lunch? Publisher: Beacon Press 2001.

²⁷ Michael Opielka, a.g.e.

²⁸ Michael Opielka, a.g.e.

²⁹ Michael Opielka a.g.e

³⁰ Daniel Raventós, Basic Income The Material Conditions of Freedom, Pluto Press London, 2007.

³¹ Loek Groot, ve Robert Van der Veen, a.g.e.

niden dağılımını hedefleyen girişimlere olan ihtiyaçtır.³² Temel gelir tartışmalarının önemli isimlerinden biri olan Philippe Van Parijs; temel geliri işsizlik ve yoksulluk gibi iki temel sosyal hastalığın müzminleşmesi sonucu kaçınılmaz bir tedavi olarak keşfedilen bir ilaç olarak nitelendirerek³³ iki asırlık bir geçmişi olan bu önerinin niçin böylesine geniş bir zemin kazandığını oldukça veziz biçimde açıklamaktadır.

D. Temel Gelir Nedir?

Temel gelir evrensel bir vatandaşlık hakkı olarak her bireye verilecek –vergi mükellefi olanlardan geri alınmak koşuluyla–düzenli bir nakit transferidir³⁴. Temel gelirin ortak özelliklerine vurgu yapan bir başka tanıma göre de hane halkından ziyade bireyi hedefleyen, kişinin refah düzeyi koşuluna bakılmaksızın, herhangi bir iş performansı ya da teklif edilen işi kabul etme isteği beklenmeksizin ödenen düzenli ve koşulsuz evrensel nakit transferidir³⁵. Ancak temel gelirle ilgili olarak yapılan tartışmaların farklı ülkelerde farklı terminolojiler etrafında yürütüldüğüne bakıldığında kavramın Negatif Gelir Vergisi(NGV) ya da Katılım Geliri (KG) gibi koşullu türlerinin de bulunduğu görülür³⁶. Farklı ülkelerde yasal düzenlemelerde farklı isimler altında yer alan temel gelir/ güvenceli asgari gelirin Fransız hukukunda somutlaşmış şekli, tutunma geliridir³⁷. Bu çalışmada temel gelir bireysel, koşulsuz ve evrensel nakit gelir tanımı çerçevesinde ele alınacaktır.

E. Temel Gelirin Özellikleri³⁸

- Temel gelir öncelikle bir nakit transferidir. Yani temel gelir gıda, kömür yardımı ya da devlete ait bir arazinin ekilip biçilmesi izni şeklinde organize edilemez.
- Temel gelir kişinin ihtiyaç duyduğu anda başvurusu sonucu kendisine ödenen bir miktar paradan farklı olarak aylık, haftalık ya da yıllık düzenli aralıklarla verilen bir ödeme niteliğine sahiptir.
- Temel gelir politik toplum tarafından ödenir. Bu politik toplum çoğu kez ulus devlet gibi algılsa da prensipte ulus devlet örgütlenmesinin bir parçası olan eyalet, topluluk gibi politik birimler tarafından da ödenebilir. Alaska eyaleti bu türden uygulamaya örnek bir politik birimdir. Alaska eyaletinde altı aydan fazla ikamet eden kimselere 1982 den beri yasal olarak temel gelir ödemesi yapılmaktadır. 2007 yılı itibarıyla yerleşik ikamet eden ve ödeme yapılan kişi sayısı yaklaşık 700.000 olup, 2000 yılı rakamları ile kişi başına ödeme miktarı 2000 doları bulmaktadır³⁹.
- Temel gelir ödemesinin bir diğer niteliği yalnızca ulus devletler tarafından değil, ulusüstü politik yapılar olan AB ve hatta BM tarafından da fonlanarak da ödeme

³² Ahmet İnsel, a.g.e.

³³ Philippe Van Parijs, Basic Income :A Simple and Powerful Idea for The 21st Century, Paper presented at the Real Utopias Conference, “Rethinking Redistribution: Designs for a More Egalitarian Capitalism”. Madison, WI.

³⁴ www.basicincome.org.

³⁵ Philippe Van Parijs,a.g.e

³⁶ Tony Fitzpatrick, Freedom and Security,New York, NY USA: Palgrave Macmillan, 2000. p 38.

³⁷ Şebnem Gökçeoğlu Balcı, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Fransız Hukukundan Bir Örnek: Tutunma Geliri, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S: 42,Mart 2010.

³⁸ Philippe Van Parijs,a.g.e.

³⁹ Daniel Raventós, a.g.e.

yapılabilmesinin olanaklı olmasıdır.

- Temel gelirin fonlanmasında genellikle vergilendirme esas olarak alınsa da yine Alaska örneğinde olduğu gibi sahip olunan doğal kaynakların (petrol) gelirlerinden oluşan bir fonlama yapmak da mümkündür.
- Temel gelir haklar ve yükümlülükler etrafında şekillenen bir vatandaşlık paketinin içinde yer aldığı için ancak vatandaşlık statüsünde olanlara verilir.

F. Temel Gelirin Mevcut Sosyal Yardım Sistemine Üstünlüğü

Temel gelirin uygulanmasına ilişkin önerilerin temel gelirin gerek finansmanının sağlanması gerekse ödeme seviyesi konularında farklılık göstermesine rağmen, tüm temel gelir tanımlarının üzerinde uzlaştıkları üç prensibin bireysellik, koşulsuzluk ve evrensellik olduğu kesindir⁴⁰. Bu üç temel prensip üzerinden temel gelirin mevcut sosyal yardım sistemlerinden ayrıldığı noktalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

a. Bireysellik:

Bireysellik bir politikanın uygulandığı standart birime referans eder. Refah politikaları hizmetleri bireyleri ya direk olarak ya da hane halkı üzerinden dolaylı biçimde yararlandırır. Ancak sosyal yardımlar konusunda hane halkının birim olarak hedef alınması hane halkı ile ilgili tanımlamaların ve içsel kompozisyonun oldukça tartışmalı olması nedeniyle yardımların kime ya da kimlere verildiğini en baştan sorunlu hale getirmektedir⁴¹. Muhafazakar çevrelerin hane halkını hedefleyen geleneksel sosyal yardımların çekirdek aileyi güçlendirdiği iddiasına karşılık temel gelir taraftarları ailelere değil bireye yapılan ödemenin bireyin aileye olan bağımlılığını azaltan bir işlev görme potansiyeline sahip olduğunu ileri sürmektedirler.⁴² Bu yönüyle temel gelir otonomiye sağlayarak bireysel özerkliği artırıcı bir sosyal politika uygulamasıdır.

b. Koşulsuzluk ve Evrensellik:

Refah politikalarının büyük çoğunluğu alıcıların politikanın nimetlerinden faydalanmak için yerine getirmek zorunda oldukları çeşitli koşullar sunarlar. Bir diğer deyişle sosyal yardımların en önemli özelliği koşulluluktur. Koşulluluk; yardımların alınabilmesi için gereken bir dizi (yardım öncesi-yardım sonrası) davranış biçimine sahip olma anlamına gelir.

Bu koşulların en başında yoksulluk ve çalışma gelmektedir. Sosyal yardımları hak edebilmek için gelire dayalı yoksulluk testleri ile çalışma testlerinden ‘sınıf’ta kalmak* gerek-

⁴⁰ Phillippe Van Parijs,a.g.e.

⁴¹ Tony Atkinson’a göre 4 tip hanehalkı tanımı vardır. Bunlar ortak mekanda yaşam,harcama birimi,kan bağı ya da evlilikle birbirine bağlı aile birimleri ve bağıllık ilişkisi içindeki yapılarıdır.Geleneksel sosyal politika uygulamalarının hedeflediği hanehalkı anlayışı anne baba ve çocuklardan oluşan yapıdır.Oysa bugün modern yaşamda tek başına çocuk büyüten anne babalar,çocuksuz evli çiftler,çocuklu evli olmayan çiftler,aynı cinsler arasındaki çocuksuz birliktelikler,yaşlı ve çocuksuzlar gibi pek çok farklı ‘hanehalkı’birimlerinin demokratik ve özgürlükçü talepleri ile karşı karşıya kalınmaktadır.Dolayısıyla ideal hanehalkı biriminin göreceli tanımı üzerinde uzlaşmanın gücüğü bir yana bu türden hedeflemelerdeki en büyük sıkıntı diğer birimlerin normdışı kabul edilerek dışlanmalarıdır.

⁴² Ingrid Robeyns, An Income of One’s Own :a radical vision of welfare policies in Europe and beyond,Gender and Development,Vol.9,No.1, March 2001

**yoksulların oluşturduğu sınıf anlamında kullanılmıştır.

mektedir. Yani refah devletinin yardımları kapsamına girebilmek için yoksulluk ile birlikte 'iş' göremez olmanın da kanıtlanması gerekmektedir.

Bireylerin koşullara uygunlukları, çoğu kez bürokratik süreçlerin yerine getirilmesi (form doldurma, yazılı başvuru, evrak tamamlama vb.) ya da means-testler uygulanmasıyla belirlenir. Sözü edilen bürokratik engellerin aşılması için yalana başvurulması⁴³ veya bilgiye haiz olmamak gibi alıcıdan kaynaklanabilecek zorlukların yanı sıra uygulama hataları, profesyonel standartların dışına çıkmaları gibi uygulayıcılardan kaynaklanan pek çok sorun da yaşanmaktadır⁴⁴.

Öte yandan geleneksel sosyal yardımların alıcılar bakımından yarattığı en büyük problemlerin başında hiç kuşkusuz damgalanma gelmektedir⁴⁵. Yoksullar ve işsizler gibi sosyal yardımlardan faydalanan kişiler topluma bir yük olarak görünür hale getirilirler. Biz ve Onlar karşıtlığı üzerinden modern toplum çalışmadan yaşamak istemeyi veya az çalışarak yaşamak arzusunu ahlaksız ve tehlikeli görür⁴⁶. Bu ahlaksızlık ve tehlikenin en aza indirilmesi için gelir ve çalışma testleri (means- testler) giderek daha sıkı hale getirilir ve sadece en diptekilerin yani yardımı gerçekten hak ettiği düşünülenlerin hedeflenmesine çalışılır.

Yoksulluk testleri insanların yoksulluklarının kökenlerinin onların kendilerinden kaynaklanan sebeplerden (sözgelimi çalışmak istememek gibi)mi yoksa kötü talihten mi kaynaklandığını ortaya koymayı amaçlar⁴⁷. Eğer yoksulluğun nedeni kişinin herhangi bir işte çalışmamasına dayanıyorsa o halde ilk adım olarak gerekli meslek edindirme kursları vb. aracılığıyla beşeri sermayesi artırılarak işe uygun hale getirilmesine çalışılır⁴⁸. Bu noktada kişinin işi kendisine uygun görüp görmemesi gibi bir seçme özgürlüğünden söz edilemez önemli olan nasıl bir işi olduğu değil herhangi bir işi olmasıdır. Oysa muhtemelen kişinin beşeri sermayesinin artırılması yoluyla çalışacağı işler düşük ücretli olanlardır ve bilindiği gibi düşük ücretli işler yoluyla istihdam yaratılması iddiaların aksine yoksulluğu azaltan bir işlev görmemektedir. Dolayısıyla yoksulluk testleri aslında çalışma testleridir ve bu testler özünde çalışma toplumunun devamını sağlamaya dönük olup yoksulluk ve işsizlik tuzakları oluşturmaktadır. Bu nedenle yoksulluk testlerinin ortadan kaldırılması aslında çalışma testlerinin de (work test) ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Hem yoksulluk hem de çalışma testlerinin ortadan kaldırıldığı bir model olan temel gelir önerileri ise evrensel boyutu ile koşulluluk ilkesinin tam karşısında yer alır. Çünkü temel gelir kişinin pazarlık gücünü artırarak⁴⁹ onu kendisine uygun olmadığını düşündüğü işlerde

⁴³ Guy Standing, "Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi", Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, İletişim, 2007, s.29.

⁴⁴ Jurgen De Wispelaere ve Lindsay Stirton, The Many Faces of Universal Basic Income, The Political Quarterly 75/3, 2004, p. 266-274.

⁴⁵ Gwendolyn Mink, Alice O'Connor, Poverty in the United States: an Encyclopedia of History, Politics, and Policy, 1. cilt, ABC-CLIO, 2004 books.google.com.tr/books?isbn=1576075974... (erişim tarihi: 10.12.2010)

⁴⁶ Ahmet İnsel, İktisat Aklına Sokulan Siyasi Çomak: Vatandaşlık Geliri, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, İletişim, 2007, s.37.

⁴⁷ Timothy Besley ve Stephen Coate, Workfare versus Welfare : Incentive Arguments for Work Requirements in Poverty Alleviation Programs, American Economic Review, Vol.82 n.1, 1992, s.249-261

⁴⁸ Ingrid Robeyns, An Income of One's Own : a radical vision of welfare policies in Europe and beyond, Gender and Development, Vol.9, No.1, March 2001

⁴⁹ Eric Olin Wright, Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, İletişim, 2007, s.58.

çalışma zorunluluğuna son verdiği gibi çalışanların üretimden gelen güçlerini kullanmalarının önündeki en büyük engel olan işsizler ordusunun karın tokluğuna çalışması mecburiyeti halini de ortadan kaldırır.

Özetle temel gelir koşulsuzluk niteliği ile mevcut sosyal yardımların yapamadığı yapar; çalışanlara istihdam ilişkilerinden anlamlı bir çıkış seçeneği sağlar⁵⁰. Eric Olin Wright kişinin emek piyasalarındaki konumunu güçlendiren temel gelir önerisini emeğin metalaştırılması sürecini tersine çevirebilmenin önemli bir aracı olarak görür⁵¹. Özetle temel gelir çalışacak olan kişiye işi kabul edip etmeme özgürlüğü tanınmasıyla çalışma toplumunu dönüştürebilme potansiyeline sahiptir⁵².

H. Temel Gelir Eleştirileri

a. Bürokratik Detaylar:

Temel gelire ilişkin olarak en çok tartışılan konuların başında kimlerin yararlanacağına dair sorular gelmektedir. Aile birimine mi yoksa bireye mi ödenmelidir, 18 yaşından önce mi sonra mı başlatılmalıdır, sosyal politikanın diğer programları ile olan ilişkisi ne olacaktır? Yararlanan kişi okula gitmediği halde hala anne babasıyla oturuyorsa anne babaya ödenen aile yardımı desteği kesilecek midir? Kişi kirada oturuyorsa mesela kira yardımı almaya devam edecek midir? Bireyin cezaevine girmesi durumunda yardım miktarında kesintiye kesilecek midir? Bu gelire ipotek konabilir mi? Mesela boşanmış bir çiftte nafaka olarak işsiz babanın temel geliri ödenebilir mi? Bu türden soruların büyük bölümüne temel gelir literatüründe yanıt verilmişse de hala tüm tarafların (işveren işçi örgütleri, devlet, özel sigortalar, dini kuruluşlar vb.) üzerinde uzlaşacağı genel bir ölçüt üzerinde anlaşmaya varılmasının zorlukları tartışılmaya devam edilmektedir.

b. Finansman Kaynağı:

Temel gelir için finansman kaynağı olarak ya da yoksulluğun çözümü için vergi artışı yeterli olur gibi görünmektedir. Elbette kapitalist sınıflar -siyasi anlamda karşı çıkacakları ve mücadeleden kaçınmayacakları açık olsa da- bu vergi yükünü kaldırabilirler ancak yoksulluk ya da sömürüye ilişkin asıl sorunlar yalnızca bir gelir dağılımı stratejisi ile değil ancak özel ve kamusal zenginlik ve kaynaklarının kullanımındaki dönüşümle çözümlenebilir. Dolayısıyla karların yeniden bölüşümü kendi başına temel gelir için yeterli fonları sağlayabilse de esas yapılması gereken yeni toplumsal önceliklerin mevcut özel üretim ve tüketim kalıpları dışına çıkarılarak maddi ve maddi olmayan kaynakların daha radikal bir dönüşümünü sağlamak olmalıdır⁵³.

Bu eleştiri karşısında temel geliri yaklaşımının metasızlaştırma sağlayarak; yaratılan fayda= yaşam hakkı denkleminin yerine insan hakları temelli bir yaklaşımı koyduğundan hareketle⁵⁴ kapitalist değerler sistemi yaklaşımını sorgulayan ve dönüştürmeye yönelik ol-

⁵⁰ Eric Olin Wright, Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, İletişim, 2007, s.58.

⁵¹ Eric Olin Wright, 'Basic Income as a Socialist Project', Basic Income Studies, No. 1. 2006.

⁵² Joel Rogers, Joshua Cohen, Philippe Van Parijs, What's Wrong with a Free Lunch? Boston, MA, USA: Beacon Press, 2001. p 36.

⁵³ Boris Frankel, Sanayi Sonrası Ütopiyalar, çev. Kamil Durant, Ayrıntı Yayınları, 1991. sf. 107.

⁵⁴ Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, İletişim, 2007.

duğu savı öne sürülebilir. Temel gelire birlikte kurumların daha adil, özgür ve eşit bir toplum için yeniden tasarlanması sağlanacağı için yukarıdaki eleştiride dile getirilen dönüşümün de başlatıcısı olabilecektir⁵⁵.

c.Sınıf Temelli Marksist Eleştiriler:

Marksist perspektifin temel gelirin işçi sınıfına ödenmesine hiçbir itirazı olmamasına rağmen yeni solun kapitalist sınıfı da içerek biçimde geniş bir temel gelir önerisi Marksist görüşün itiraz ettiği noktalardan birincisidir.

İkinci bir neden de temel gelirin birkaç nedenden dolayı kapitalist sınıfların itiraz etmeyeceği bir öneri olmasıdır.

Kapitalist egemen sınıf; sorgulayıcı, kışkırtıcı ve devrimci temel geliri neden kabul etsin? sorusuna verilebilecek yanıtlar arasında Yücesan ve Özdemir sermaye birikim sürecine katkı yapması ve talep kaynağı yaratmasını göstermektedir⁵⁶. Onlara göre temel gelir zaten devalüasyon gibi ilkel birikim araçları sayesinde eriyip gidecek ve böylelikle mevcut üretim ilişkilerinde süregelen sömürü devam edecektir. Bu yüzden temel gelir önerileri kapitalist sınıf tarafından var olan üretim ilişkilerini dönüştürmeye yönelik potansiyel bir tehdit olarak algılanmaz. Öte yandan talep kaynağı yaratımında temel gelir zaten sermayeye geri döneceğinden temel gelire ilişkin esaslı bir endişeye mahal yoktur.

Yücesan ve Özdemir gibi Özbek de piyasa ekonomisinin dayandığı üretim ve mülkiyet ilişkilerinin toplumsal eşitsizlikleri hangi mekanizmalarla ürettiği dikkate alınmadan gündeme getirildiğini iddia ettiği asgari gelir desteğini hedef alan yeni sosyal politikaların bu nedenle piyasa ekonomisini sürdürülebilir kılmının araçları olmaktan öteye gidemeyeceğini söylemektedir⁵⁷.

Temel gelire yöneltilen bu eleştiriler esasında kapitalist sınıf ilişkilerindeki iktidar dengesizliklerinin eleştirisidir.

Bu eleştirileri yine kendisi de sınıf analizi üzerinden temel gelir değerlendirmesi yapan Wright yanıtlamaktadır. O'na göre temel gelir önerisi kapitalist toplumun ekonomik çerçevesini veri kabul etmekle birlikte bu verili durum içinde dahi ciddi bir yeniden dağıtımın mümkündür. Temel gelirin işçi sınıfının kolektif gücünün artmasına yol açarak kapitalist toplumdaki sınıf ilişkileri yapısı üzerinde köklü değişiklikler yapması da muhtemeldir⁵⁸.

Temel gelire Marksist çevrelerden yöneltilen bir başka eleştiri ise devletin sosyal niteliğini kaybetmesi ile birlikte başta sağlık eğitim olmak üzere tüm alanlardan çekilmesiyle piyasanın ele geçirdiği geçen ve dolayısıyla hızla metalaşan alanlarda vatandaşın 'eline bir miktar para sayılarak' bu ihtiyaçlarını satın alabilmesini sağlayacak bir araç olarak görülmesidir⁵⁹.

Guy Standing insanların eline bir miktar para verilmekle işe başlamakta hiçbir sakınca görmezken temel gelire ilişkin yazısında "insanlara para vermenin yoksulluğu azaltmanın ilk

adımı" olabileceğini yazmaktadır⁶⁰. Hatta geçmiş yıllarda Birleşik Devletlerde yapılan bir temel gelir konferansında çarpıcı bir biçimde dile getirildiği haliyle Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi yeniden yazılabilse idi ilkeler arasında mutlaka temel gelir önerisini de içeren "Yaşam, Özgürlük ve Bir miktar Nakit" gibi bir ilke yer alırdı⁶¹.

d.Karşılıklılık İlkesi:

Toplumda herhangi bir şey talep eden birinin onu hak etmek için gerçekten bir şey yapması gerektiği söylenmektedir. Temel gelir evrensel ve koşulsuz olduğu için her vatandaşın karşılığında hiçbir 'iş' yapmak zorunda olmadan alabilmesine dayanan bir model önerisinde toplumsal "karşılıklılık" ilkesinin zedelenmesinden korkulmaktadır. Ancak bu korku karşısında zaten karşılıklılık ilkesinin zenginler için geçerli olmadığı bir toplumsal düzende yaşamakta olduğumuzu hatırlamak gerekmektedir ve bu sosyal düzen ile ilgili asıl korkulması gereken karşılıklılık ilkesinin zedelenmesi değildir. İçinde yaşadığımız toplumun esas sorunu "yeterli ve düzenli bir gelir hakkı sürekli ve düzenli bir işe bağlı olmamalıdır mantığı"ndan yoksun olmasıdır. Dolayısıyla temel gelir yaklaşımı karşılıklılık ilkesini kime göre ve kim için soruları üzerinden sorgulayarak⁶², hak ediş de çalışma toplumu ötesindeki toplum tahayyülleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Temel gelir düşünülme-yeni düşünmeye iten bir çerçevedir. Politik toplum şimdi şu ikilem ile karşı karşıyadır; ya sosyo ekonomik yapıları değişmeden devam ettirecek ve daha fazla sayıda vatandaşı dışarıda bırakacak ya da gelir dağıtımını kökten modernize edecek ve hatta temel geliri başlatarak bu dağıtımını siyasallaştıracak ütopyik bir yola girecektir⁶³.

Devrimci ve sistematik bir değişiklik anlayışı olarak ütopya genel hatlarıyla olduğu gibi ayrıntılı olarak da farklı bir hayat tarzı tasarlayabilir, insanların tamamen farklı biçimlerde tamamen farklı değerlerle ve farklı toplum düzenlerinde yaşayabilecekleri inancını destekler. "Fiilen ve tarih içinde kurulmuş toplumsal düzenleri ilelebet zaruri saymanın şevk kırıcılığından bizi kurtararak zaman ve mekanda inanılması zor değişimlerin olabileceğini vurgular."⁶⁴

Temel gelir alternatif toplum yolunda ilk adım olabilecek midir sorusunun yanıtı temel gelirin alternatif toplum için gereken zihin dönüşümlerine olan ihtiyacı karşılama potansiyelinde gizlidir.

Çalışma toplumunu dönüştürecek bilişsel durumlara ihtiyaç vardır. Temel gelirin sosyal güvenliği sağlamanın en etkili yolu olduğunu ileri sürenlerin en önemli savlarından biri temel gelirin insanların bilişsel dünyalarını etkileme kapasitesidir. Temel gelir insanların düşüncelerinde, fikirlerinde ve hayallerinde "iş" in merkezi yerini kaybetmesini sağlamak da önemli bir işlev göreceği ve böylelikle bilişsel olarak toplumdaki yapısal dönüşüm dinamiklerini

⁵⁵ Groot, Loek; Van der Veen, Robert. Basic Income on the Agenda : Policy Objectives and Political Chances. Amsterdam, , NLD: Amsterdam University Press, 2000.

⁵⁶ Ali Murat Özdemir ve Gamze Yücesan Özdemir,21.yüzyıl için Sosyal Politika: Mevcut Söylemlerin Eleştirisi .

⁵⁷ Nadir Özbek, Refah Devletinın Krizi, Yeni Sosyal Politika Önerileri ve 'Temel Gelir' Üzerine Düşünceler,Mesele , S.11,2010.

⁵⁸ Eric Olin Wright,Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi ,Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru,İletişim,2007,s.59.

⁵⁹ Ali Murat Özdemir ve Gamze Yücesan Özdemir,21.yüzyıl için Sosyal Politika: Mevcut Söylemlerin Eleştirisi .

⁶⁰ *orijinal metinde olmayan ekleme

Guy Standing,"Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi",Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru,İletişim,2007,

⁶¹ Sean Butler, Life,Liberty and A little Bit of Cash , Dissent,Summer 2005.

⁶² Guy Standing,a.g.e.

⁶³ Michael Opielka ,a.g.e.

⁶⁴ Raymond Williams, İkibine Doğru,Çev.Esen Tarım,Ayrıntı,1989.s.22

başlatacağıdır⁶⁵. Tıpkı diğer ütopyalar gibi temel gelir alternatifinin kısırtıcılığı, toplumsal düzenin köklü bir yeniden yapılandırma gerektirdiğini çok berrak biçimde ortaya koyar. Bu dünyanın değişmez ve dönüştürülemez olduğu şeklinde zihinlere kazınan dogmaların silinmesini sağlayacak bir enstrümandır.

Temel gelirin sağlayacağı ikinci bir bilişsel dönüşüm de neoliberallerin ileri sürdüğü ‘sosyal politikalar ve ekonomik politikalar birbirinden ayrı ele alınması gereken konulardır’ anlayışını sarsacak bir araç olmasıdır⁶⁶. Diğer bir deyişle sosyal hakların sınırlarının ekonomi tarafından belirlenmesi zorunluluğunu ortadan kaldırarak sosyal adaleti sağlayıcı mekanizmaları harekete geçirme potansiyeline sahiptir. Sosyal adalet kurumlarının herkesin gerçek özgürlüğünü güvence altına alacak biçimde tasarlandığı bir yapıda mümkün olabilir anlayışı ile sadece özgürlük değil özgürlüğün değerinden ve özgürlüğü kullanmak için gereken kaynakların sağlanmasının “workfare”de yalnızca sözde kaldığından söz etmiştik. Temel gelir tam da burada fırsatların dağıtımını noktasında bu fırsatlara en az sahip olanların gerçek özgürlüklerini sağlamada devreye girmektedir⁶⁷.

Her iki saniyede bir beş yaş altı bir çocuğun yetersiz beslenmeden dolayı öldüğü dünyanın üçte birinin aşırı yoksul olduğu bir dünyada insanlık koşullarının iyileştirilmesi için herkesin koşulsuz evrensel temel gelire sahip olması fikri en zengin ülkeler için bile gerçek dışı görünmektedir. Oysa bu tablonun kaçınılmazlığı fikrine karşı her türden meydan okuyuşa ve ütopyalara en fazla ihtiyaç duyulduğu zamanlar yaşamaktayız. Eşitsizlik ve sömürüye dayanmayan, sürdürülebilir bir yaşam için temel gelir bu meydan okumanın bir aracıdır. Bu nedenle sosyal politikada alternatif toplum arayışları arasında yer alan temel gelir önerisinin ütopya çerçevesinde okunması, insanların daha özgür, adil ve eşit bir toplumda amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli materyal kaynakları sağlayabilecekleri aynı zamanda yoksulluk ve işsizlik dilemmasını çözmeye yarayabilecek, ideal bir toplumsal yeniden kuruluş talebi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Barrett Patrick, Chavez Daniel, Rodriguez-Garavito Cesar (2008) **The New Latin American Left: Utopia Reborn (Transnational Institute)**, London, Pluto Press.

Buğra Ayşe, Keyder Çağlar, (2007) **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim Yayınları.

Buğra Ayşe, Keyder Çağlar, (2007) **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim Yayınları.

DeVault L. Marjorie, Ed.(2008) **People At Work : Life, Power, and Social Inclusion in The New Economy**, New York, USA: NYU Press.

⁶⁵ Ailsa McKay, Rethinking Work and Income Maintenance Policy: Promoting Gender Equality Through A Citizen's Basic Income, *Feminist Economics*, 7(1), 2001, s.97-118.

⁶⁶ Groot, Loek; Van der Veen, Robert. Basic Income on the Agenda: Policy Objectives and Political Chances. Amsterdam, NLD: Amsterdam University Press, 2000. p 16.

⁶⁷ Groot, Loek; Van der Veen, Robert a.g.e.

Fitzpatrick Tony, (2000) **Freedom and Security**, New York, Palgrave Macmillan.

Frankel Boris, (1991) **Sanayi Sonrası Ütopyalar**, çev. Kamil Durant, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Frederick Jameson, (2009) **Ütopya Denen Arzu**, İstanbul, Metis Eleştiri.

Gorz Andrea,(1999) **Reclaiming Work: Beyond The Wage Based Society**, Cambridge.

Kaboğlu İbrahim, (1994) **Özgürlükler Hukuku**, İstanbul, Alfa.

Koray Meryem, (2008) **Sosyal Politika**, Ankara, İmge.

Kumar Krishan, (1999), **Ütopyaçılık**, çev. Ali Somel, İstanbul, İmge.

Little Adrian,(1998) **Post-industrial Socialism: Towards a New Politics of Welfare**, London, Routledge.

Loek Groot.; Van der Veen, Robert,(2000) **Basic Income on the Agenda : Policy Objectives and Political Chances**, Amsterdam, Amsterdam University Press.

Mink Gwendolyn, O'Connor Alice, (2004) **Poverty In The United States: An Encyclopedia of History, Politics, and Policy**, 1.cilt, Santa Barbara CA ,ABC-CLIO.

Tanör Bülent, (1978) **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, İstanbul, May Yayınları.

Titmus Richard, (1974) **Social Policy: An Introduction**, London, Taylor & Francis.

Raventos Daniel,(2007) **Basic Income: The Material Conditions of Freedom**, London Pluto Press.

Rogers Joel, Parijs van Philippe, Cohen Joshua, (2001) **What's Wrong with a Free Lunch?** , Boston, Beacon Press.

Rothstein Edward, Muschamp Herbert ve Marty Martin E.,(2003) **Visions of Utopia**, New York , Oxford University Press.

Standing Guy,(1999) **Global Labour Flexibility: Seeking Distributive Justice**, Gordonville,USA, St. Martin's Press.

Van Parijs Philippe, (1995) **Real Freedom For All: What (if anything) Can Justify Capitalism**,Oxford, Oxford University Press.

Van Parijs Philippe,(1992) **Arguing For Basic Income Ethical Foundations For A Radical Reform**, New York, Verso.

Williams Raymond, (1989) **İkibine Doğru**, Çev.Esen Tarım,İstanbul, Ayrıntı.

Makaleler

Arın Tülay, (1997) “*Sosyal Hakların Emekgücününün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri*”, **Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği**, İstanbul: TMMOB Yay.

Aysan Mehmet Fatih, Kaya Ali, Özdemir Mansur, (2006) *Sosyal Devlet Soruşturması*, **Sosyal Politikalar Dergisi**, Güz.

Besley Timothy ve Coate Stephen, (1992) “*Workfare versus Welfare: Incentive Arguments for Work Requirements in Poverty Alleviation Programs*”, **American Economic Review**, Vol.82/1, p.249-261.

Butler Sean, (2005) *Life, Liberty and A little Bit of Cash*, **Dissent**, Summer.

Çavuşoğlu Naz, (2002) “*The Realization of Social Rights: Current Issues*”, **Annales XXXIV**, N.51.,s.115-125.

Dişbudak Cem, Bozkulak Serpil, (2010) “*Sosyal ve Ekonomik Haklar Sözler ve Sınırlar*”, **İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**,S.42.

Gökçeoğlu Balcı Şebnem, (2010) “*Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Fransız Hukukundan Bir Örnek: Tutunma Geliri*”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S: 42.

İnsel Ahmet, (2000) Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen’in Etik İktisat Önerisi, **Toplum ve Bilim** S:86.

İnsel Ahmet,(2007) “*İktisat Aklına Sokulan Siyasi Çomak: Vatandaşlık Geliri*”, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim Yayınları.

Koray Meryem, (2010) “*Büyüyen Yoksulluk –Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları*”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.42, Mart.

Levitas Ruth, (2001) *Against Work: A Utopian Incursion Into Social Policy*, **Critical Social Policy**, Vol. 21/4, p.449-465.

Ruth Levitas, (2003) *Introduction:The Elusive Idea Of Utopia*, History of The Human Sciences Vol. 16/1 p. 1–10.

Levitas Ruth, (2007) “*Looking For the Blue,The Necessity Of Utopia*”, **Journal of Political Ideologies**, Volume 12/3, p. 289 – 306.

McKay Ailsa,(2001) “*Rethinking Work and Income Maintenance Policy:Promoting Gender Equality Through A Citizen’s Basic Income*”, **Feminist Economics**,Vol.7/1, p.97-118.

Opielka Michael, “**Third Way Politics and Global Crisis The Case of Basic Income**”, <http://p2pfoundation.net/erişim> tarihi 5.12.2010)

Özbek Nadir, (2010) *Refah Devletinin Krizi, Yeni Sosyal Politika Önerileri ve ‘Temel Gelir’ Üzerine Düşünceler*, **Mesele**, S.11.

Özdemir Ali Murat ve Gamze Yücesan Özdemir,(2009) “*21.yüzyıl için Sosyal Politika: Mevcut Söylemlerin Eleştirisi*”, **Sosyal Politikada Güncel Sorunlar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Standing Guy,(2007) “*Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi*”,Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim.

Robeyns Ingrid,(2001) “*An Income of One’s Own :A Radical Vision of Welfare Policies in Europe and Beyond*”,**Gender and Development**, Vol.9/1,p.82-89.

Van Parijs Philippe, “**Basic Income: A Simple and Powerful Idea for The 21st Century**”, Paper presented at the Real Utopias Conference, “Rethinking Redistribution: Designs for a More Egalitarian Capitalism”. Madison, WI.

Wispelaere De Jurgen ve Lindsay Stirton, (2004) “*The Many Faces of Universal Basic Income*”, **The Political Quarterly** 75/3, p. 266-274.

Wright Eric Olin, (2007) “*Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi*”, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim.